

Marzena Iwańska

Polacy nad Kanałem La Manche

Przegląd Nauk Historycznych 3/2, 220-225

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Członkowie Sekcji pragnęli, aby do niej mógł należeć każdy sympatyk, a nie tylko pracownik instytucji, jak sugeruje projekt regulaminu Zbigniewa Pustuły². Sekcja, bez zgody Zarządu SAP, nie może reprezentować stowarzyszenia w międzynarodowych organizacjach (o podobnym jak Sekcja zakresie działania), współpracować z centralną administracją archiwalną, wnioskować w sprawach związanych z poprawą warunków pracy i właściwym wyposażeniu archiwów³. Członkowie Zarządu Głównego SAP, nawet – jeśli nie są członkami Sekcji, pragną mieć prawo brania udziału w pracach Sekcji. Zaproponowano, aby opinie i stanowiska podczas obrad Sekcji zapadały większością głosów, ale w głosowaniu jawnym⁴. Analizując treść tego dokumentu można było odnieść wrażenie, że Archiwa Naukowe i Kulturalne zostały powołane tylko dla istnienia i funkcjonowania SAP. W rezultacie w głosowaniu nad projektem regulaminu Zbigniewa Pustuły, przy jednym głosie wstrzymującym – regulamin został odrzucony.

DARIUSZ KLEMANTOWICZ
Uniwersytet Łódzki

Polacy nad kanałem La Manche

Wczesną jesienią 2004 roku (2–3 października) we francuskiej miejscowości uzdrowskiej na Opalowym Wybrzeżu nad Kanałem La Manche – Stella Plage – oraz w oddalonym nieco od wybrzeża Vaudricourt odbyło się naukowe spotkanie w ramach VIII Sympozjum Biografistyki Polonijnej, któremu towarzyszyły liczne imprezy kulturalne i artystyczne. Organizatorami Sympozjum byli: Instytut Badań Biograficznych we Francji prowadzony przez Agatę i Zbigniewa Judyckich oraz Akademia Świętokrzyska w Kielcach.

Naukowe sympozja biografistyczne, inicjowane przez państwa Judyckich mają już swoją prawie dziesięcioletnią tradycję. Pierwsze odbyło się w Londynie w roku 1996, a następne w Paryżu, Rzymie (dwukrotnie), Wiedniu, Krakowie, Mons (Belgia). Najbliższe spotkanie planowane jest na wrzesień bieżącego roku w Zakopanem.

Instytut Biografistyki Polonijnej za główny cel swojej działalności uznaje prowadzenie biografistycznych badań naukowych, dotyczących

² *Projekt Regulaminu...*, § 6, pkt 1.

³ *Ibidem*, § 4, pkt 2; § 5, pkt 2, 5.

⁴ Chyba, że Sekcja postanowi inaczej. *Ibidem*, § 12, pkt 1 i 3.

tak postaci historycznych, jak i żyjących, popularyzowanie osiągnięć Polaków rozwianych po świecie, przygotowywanie archiwum Polonii oraz organizowanie naukowych zjazdów, sympozjów. Instytut prowadzi ożywioną działalność na polu wydawniczym, opracował i przygotował liczne publikacje książkowe, prace zbiorowe, będące owocem kolejnych sympozjów, słowniki biograficzne Polaków żyjących i działających na emigracji. Warto tu wspomnieć chociażby o pracach, takich jak: *Losy Polaków* – 1998, *Losy Polek* – 1999, *Krakowianie w świecie* – 2000, *Słownik biograficzny Polonia* – 2000, *Polacy i osoby polskiego pochodzenia w siłach zbrojnych i policji państw obcych* – 2001, *Polacy w Belgii i Luksemburgu* – 2001, *Rodacy w obcych mundurach* – 2002, *Duchowieństwo polskie w świecie* – 2002 czy też o wydawnictwie albumowym *Papież Słowian. Zwiastun nadziei*, wyróżnionym I nagrodą w Salonie Książki Polonijnej w Brukseli w roku 2000. Od 1992 r. Instytut Biografistyki Polonijnej wydaje kwartalnik biograficzny Polonii „Polacy w Świecie”, który prezentuje losy polskich emigrantów bądź Polaków wywodzących się z pokoleń emigrantów. Za priorytetowe swoje zadania Instytut uznaje opracowywanie i przygotowywanie do druku we współpracy z akademią Świętokrzyską w Kielcach *Ilustrowanego słownika biograficznego Polonii Świata*, prezentującego wkład polskich emigrantów w światową cywilizację.

Omawiane sympozjum podzielone było na dwie zasadnicze części. Pierwszego dnia – 2 października 2004 r. – odbyła się sesja naukowa w Stella Plage, drugiego dnia – 3 października – uroczyste otwarcie w Vandricourt Europejskiego Centrum Polonijnego organizowanego przez Instytut Badań Biograficznych.

Sesję naukową w Stella Plage poświęconą polskim emigrantom we Francji na przestrzeni dziejów rozpoczęło uroczyste powitanie uczestników przez redaktor Agatę Judycką i przedstawiciela władz lokalnych Waltera Khana. A. Judycka przewodniczyła przedpołudniowym obradom w języku francuskim.

Jako pierwszy wystąpił redaktor Henri Dudziński, dyrektor dziennika „La Voix du Nord”, syn polskich emigrantów, którego referat, prócz kontekstu historycznego, zawierał wiele refleksji osobistych i odniesień do roli Polaków we współczesnej Francji. Opowiadał o trudnych losach pierwszych polskich emigrantów w północnym regionie Francji – departamentach Nord i Pas-de-Calais. Zwrócił uwagę, iż Polacy pojawili się na tych terenach przed I wojną światową, a masowo napłynęli w okresie międzywojnia. Emigracja ta miała charakter głównie zarobkowy. Polacy znajdowali pracę w tamtejszych kopalniach zagłębia węglowego jako górnicy, tworząc z czasem specyficznie polskie osiedla górnicze (nazywane „les corons”).

H. Dudziński wskazał na charakterystyczne cechy tejże emigracji, tak na silną wewnętrzną spistość, jak i na przejawy, próby jej późniejszej integracji poprzez sport, kulturę, aktywność polityczną w środowisku francuskim. Przytoczył przykłady Polaków, którzy z czasem zaczęli pełnić ważne funkcje w życiu lokalnej społeczności, we władzach francuskich. Wspomniał o żyjącym czwartym już pokoleniu polskich emigrantów, które w większości nie ma bliższego kontaktu z ojczystym językiem, historią, kulturą. Choć, jak zaznaczył, pojawiają się też ostatnio pojedyncze przypadki zainteresowania językiem przodków.

Kolejnym prelegentem był Edward Papalski – wielki animator życia Polonii francuskiej, założyciel polskiego chóru Millenium, były burmistrz miasta Hesdigneul-Bethune. Przybliżył on uczestnikom sympozjum ścieżki życia i kariery francuskiego polityka polskiego pochodzenia Jean-Marie Krajewskiego, wiceprzewodniczącego Rady Departamentu Pas de Calais. W opinii Papalskiego bohater jego wystąpienia to przykład niezwykle aktywnej postawy i działania na rzecz Polaków na obczyźnie, ale i zarazem symbol integracji polsko-francuskiej, owocnej współpracy dwóch narodów.

Kolejne wystąpienia dotyczyły wybitnych polskich postaci historycznych, które chlubnie zapisały się na kartach francuskiej historii. I tak dr Adam Gałkowski, pracownik Uniwersytetu Warszawskiego i wieloletni aktywny współpracownik Instytutu Biografistyki Polonijnej, zaprezentował w swoim referacie sylwetkę Ludwika Wołowskiego (1810–1876), potomka rodziny warszawskich prawników, potem absolwenta prawniczych studiów w Paryżu i z czasem profesora prawa administracyjnego i gospodarczego oraz ekonomii na jednej ze szkół wyższych w Paryżu, członka a z czasem przewodniczącego Akademii Francuskiej (1855), jak i dwukrotnego deputowanego (1848, 1871), a wreszcie senatora Francji (1875). A. Gałkowski podkreślił przede wszystkim rolę Wołowskiego w utworzeniu jednej z ważniejszych, funkcjonujących do dziś instytucji kredytowych – Credit Foncier de France (1852), wzorowanej na polskim Towarzystwie Kredytowym Ziemijskim jeszcze z czasów Królestwa Kongresowego.

Następnie, redaktor Alicja Zawadzka opowiedziała o Florianie Trawińskim (1850–1906), synu powstańca styczniowego, Polaku pełniącym funkcję dyrektora Luwru w drugiej połowie XIX w. A. Zawadzka przypominała funkcjonujące w literaturze przedmiotu pytanie o rolę Trawińskiego w dobie Komuny Paryskiej, jego związki z komunarczykami i przede wszystkim rolę w uratowaniu Luwru przed spalaniem. Poranną sesję francuskojęzyczną podsumował znamienity gość Jean-Marie Krajewski.

Po południu zaprezentowane zostały referaty w języku polskim. Obradom przewodniczyła prof. Elżbieta Trela-Mazur. Pierwszy referat prof. dr hab. Reginy Renz z Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach dotyczył naukowych karier dwóch Polek we Francji – Marii Skłodowskiej-Curie i Józefaty Joteyko. Profesor Renz wskazała na istniejące analogie warunków kształtowania się obu karier naukowych, zaznaczyła wpływ idei pozytywistycznych na ich postawy życiowe. Zanalizowała następnie kolejne szczeble życia naukowego, sukcesy, osiągnięcia, zwracając uwagę także na trudności, z jakimi w świecie nauki, zarezerwowanym wtedy wyłącznie dla mężczyzn, zetknęły się tak Skłodowska, jak i Joteyko. Według autorki wystąpienia, obie bohaterki bez wątpienia należały do jednego z pierwszych pokoleń kobiet niepokornych.

Następny tekst – dr. medycyny Jerzego Krzewickiego – prezentował osiągnięcia polskiego lekarza, naukowca Józefa Babińskiego (1857–1932), znaczenie jego badań dla światowej medycyny. Referent przypomniał zwłaszcza największe odkrycie tego człowieka z roku 1896, które pod nazwą odruchu Babińskiego na stałe weszło do diagnostyki medycznej, głównie neurologicznej.

Z kolei głos zabrała dr Maria Kalczyńska z Opola, która przybliżyła postać Aleksandra Chodźki (1804–1891) w referacie przygotowanym wspólnie z prof. dr hab. Danutą Sieradzką z Uniwersytetu Śląskiego. Podkreślona została przede wszystkim rola Chodźki w popularyzacji we Francji tematyki słowiańskiej, w ukształtowaniu zainteresowań generacji francuskich slawistów, jak choćby Louisa Legera.

Polakom we francuskim ruchu oporu poświęcone było wystąpienie prof. dr. hab. Edwarda Olszewskiego z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Najpierw prelegent przedstawił informacje na temat emigracji polskiej we Francji, przede wszystkim dane statystyczne, odnoszące się do czasu II wojny światowej, potem zaś omówił najważniejsze przejawy działania Polaków we francuskim *Resistance*. Dokonał tego w kontekście dwóch zasadniczych nurtów polskiego ruchu oporu na terenie Francji – jednego związanego z rządem RP na emigracji, drugiego – z Francuską Partią Komunistyczną.

Następny referat wygłosiła prof. dr hab. Jadwiga Muszyńska z Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach, dotyczył kariery wojskowej i dyplomatycznej Wojciecha Jakubowskiego (1712–1784) w służbie francuskiej. Autorka zwróciła uwagę tak na oficjalne działania bohatera swej rozprawy – tj. głównie na zadanie utrzymywania w Polsce stronnictwa francuskiego, jak i na istotną jego rolę jako

tajnego agenta dyplomatycznego i członka słynnego „*secret du roi*”, króla Francji Ludwika XV, którego celem było wprowadzenie francuskiego kandydata – księcia Conti – na tron polski.

Z kolei prof. dr hab. Jan Wiktor Sienkiewicz z Uniwersytetu Warszawskiego przypomniał sylwetkę Wandy Chełmońskiej (1891–1971), córki wybitnego polskiego malarza dziewiętnastowiecznego. Próbował przede wszystkim odpowiedzieć na pytanie o inspiracje artystyczne malarki w paryskim okresie jej twórczości, polskie wpływy, fascynacje polską kulturą ludową. Profesor Sienkiewicz skonstatował, że charakterystycznym rysem malarskiego stylu Chełmońskiej był francuski warsztat i doświadczenia połączone z polskimi tematami, takimi jak: procesje religijne, wnętrza kościołów, obyczaje ludowe, portrety wieśniaczek w tradycyjnych strojach.

Następny referat zaprezentował prof. dr hab. Michał Śliwa, rektor Akademii Pedagogicznej w Krakowie. Poświęcony on był w całości pierwszej kobiecie-profesor w College de France, polskiej badaczce w dziedzinie nauk przyrodniczych, jednej z pierwszych polskich kobiet, zajmujących się zagadnieniami psychologicznymi i pedagogicznymi, Józefacie Joteyko (1866–1928). Profesor Śliwa zwrócił uwagę na pewną ewolucję jej zainteresowań badawczych – od problemów czysto biologicznych po etyczne, filozoficzne. Podkreślił także, iż wyniki jej badań i teoretycznych rozważań nad zjawiskiem zmęczenia, bólu, pracy ludzkiej dotyczyły ważnych spraw ekonomicznych i społecznych ówczesnego świata. Płynęły z nich bardzo konkretne, praktyczne postulaty, dotyczące właściwej, racjonalnej organizacji czasu pracy, nauki, ale i odpoczynku człowieka tak, by zapewnić odpowiednie funkcjonowanie organizmowi ludzkiemu.

Profesor dr hab. Henryk Żaliński z Akademii Pedagogicznej w Krakowie swoje wystąpienie poświęcił mniej znanemu powszechnie aspektowi życia Ludwika Nabelaka (1804–1883), uczestnika ataku na Belweder w noc listopadową 1830 r., potem emigracyjnego działacza demokratycznego. Profesor Żaliński omówił dzieje życia zawodowego i prywatnego swojego bohatera na francuskiej ziemi. Wskazał na wiele osobistych osiągnięć Nabelaka, począwszy od studiów na uniwersytecie w Montpellier, podjętych w wieku 35 lat i zakończonych zdobyciem dyplomu inżyniera górnictwa, poprzez kolejne intratne posady dyrektorskie w kopalniach, gazowniach, fabrykach we Francji. Wieloletnia praca zawodowa, wykonywana zawsze niezwykle sumiennie, stanowiła, zdaniem prof. Żalińskiego, formę „zapłaty” Francji – drugiej ojczyzny Ludwika Nabelaka, Polaka

pochowanego wraz z rodziną na najświetniejszym paryskim cmentarzu Pere-Lachaise.

Sesja zakończyła się przedstawieniem streszczenia (przez Anne Krzos) referatu prof. dr hab. Wojciecha Podgórskiego z Uniwersytetu Warszawskiego o Zygmuncie Nowaku, działaczu Polskiej Organizacji Walki o Niepodległość (POWN), związanej z rządem londyńskim, przeznaczonej do działań na kontynencie, potem uczestniku walk pod Narvikiem w II wojnie światowej, w szeregach polskiej Brygady Podhalańskiej; a wreszcie żołnierzu służb łączności I Korpusu Polskiego w Wielkiej Brytanii. Za swe liczne zasługi wojskowe w roku 2002 Z. Nowak odznaczony został najwyższym francuskim odznaczeniem Orderem Legii Honorowej.

Podsumowania sesji naukowej, pierwszego dnia sympozjum biografistycznego, dokonał prof. dr hab. Kazimierz Dopierała z Poznania. Wszystkie prezentowane na sesji referaty, jak i wiele innych, zawarte zostały w wydanej przez Instytut Biografistyki Polonijnej przy współpracy z Akademią Świętokrzyską w Kielcach, książce *Polacy we Francji. Historia i współczesność. Les Polonais en France. Hier et Aujourd'hui*, pod red. A. i Z. Judyckich, Warszawa 2004.

W drugim dniu spotkania uczestnicy brali udział w uroczystym otwarciu Europejskiego Centrum Polonijnego w zabytkowym pałacyku w Yaudricourt, które było połączone z prezentacją zasobów utworzonej już tam stałej Galerii Malarstwa oraz Rzeźby Polskiej i Polonijnej (blisko 100 obrazów poświęconych tematowi *Koń w malarstwie i rzeźbie Polaków*). Odbył się także wernisaż rzeźby artysty z Warszawy Jerzego Tepera, autora m. in. pomnika ku czci polskich lotników w Rochefort. Jego wystawa w Yaudricourt zatytułowana *Defensores Poloniae* przedstawiała odlane w brązie sylwetki wielkich Polaków – obrońców polskości. Drugi wernisaż przedstawiał natomiast dzieła: rysunki, szkice architekta Bohdana Samulskiego z Belgii poświęcone Kawalerii Pancerniej gen. Stanisława Maczka i historii jazdy polskiej w dziejach. Dwudniowemu sympozjum naukowemu towarzyszył także V Międzynarodowy Salon Książki Polonijnej oraz wystawa prasy polonijnej.

Zakończeniem Sympozjum było uroczyste, wieczorne spotkanie w pięknym budynku merostwa miasta Le Touquet, podczas którego wręczono 5 medali „Polonia Semper Fidelis”, ustanowionego przed 8 laty przez Senat Rzeczypospolitej Polskiej, a przyznawanego za wkład w rozwój biografistyki polonijnej.